

УДК 343.1

Мостепанюк Л. О., доцент кафедри кримінального права НАВС, к.ю.н., доцент;  
Павловська А. А., ст. викладач кафедри кримінального права НАВС, к.ю.н.

## Стаття 436-1 Кримінального кодексу України: аналіз складу злочину

Розглянуто питання правильного розуміння злочинів проти миру і безпеки людства з огляду на впровадження нової кримінально-правової норми – ст. 436-1 КК України «Публічне заперечення чи виправдання злочинів фашизму, пропаганда неонацистської ідеології, виготовлення та(або) розповсюдження матеріалів, у яких виправдовуються злочини фашистів і їх прибічників».

**Ключові слова:** злочини проти миру та безпеки людства, злочини фашизму, неонацистська ідеологія, кримінальна відповідальність, імплементація.

Рассмотрено вопросы правильного понимания преступлений против мира и безопасности человечества, учитывая введение уголовно-правовой нормы – ст. 436-1 Уголовного кодекса Украины «Публичное отрицание или оправдание преступлений фашизма и пропаганды неонацистской идеологии, производство и (или) распространение материалов в котором оправдывает преступления нацистов и их сторонников».

**Ключевые слова:** преступления против мира и безопасности человечества, преступления фашизма, неонацистская идеология, уголовная ответственность, имплементация.

In the article the professional qualification of crimes against peace and security in the context of the national legislation implementation in accordance with the international-legal norms have been given grounds. The different evaluating criteria and conceptions having place at present in international and national criminal law have been given the special attention.

**Key words:** crimes against peace and security of mankind, the crimes of fascism, neo-Nazi ideology, criminal responsibility, international norms implementation.

**Актуальність теми.** У юридичній доктрині отримала визнання концепція, відповідно до котрої серед багатьох правопорушень існує окрема категорія міжнародних злочинів та злочинів міжнародного характеру, що становлять значну суспільну небезпеку. Правильне окреслення кола цих злочинів та їх розрізнення допоможе обрати ефективні форми і методи боротьби з ними, а поняття міжнародного злочину та злочину міжнародного характеру дозволить визнати такими лише ті діяння, які є найбільш небезпечними для міжнародних відносин.

Так, ще на початку ХХ століття проблему злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку досліджували Н. Коркунов, Ф. Ліст, Ф. Мартенс та інші вчені. До таких злочинів вони відносили прагнення одних держав до поневолення інших та всесвітнього панування, напад без оголошення війни та достатнього приводу [1]. Слід зазначити, що в юридичній літературі висловлювалися різні думки щодо визначення поняття так званих міжнародних злочинів. Так, П. С. Ромашкін зазначав про спрямованість цих злочинів на основи міжнародних відносин [2]. М. І. Лазарев в свою чергу підкреслював, що зазначена категорія злочинів посягає на незалежність кожного народу і мирні відносини між ними [3]. Д. Б. Левін такі злочини розглядав як посягання на свободу народів світу, інтереси всього прогресивного людства, основи міжнародного спілкування, права та інтереси всіх держав [4]. А. Н. Трайнін міжнародні злочини вважав злочинами проти людства [5]. Дещо пізніше, досліджуючи проблеми

боротьби з міжнародними злочинами, Ю. А. Решетов дійшов висновку, що такі злочини є складними деліктами, вчиняються органами законодавчої, виконавчої та судової влади і суб'єктом, що притягується до відповідальності, є держава. В. І. Іващенко зазначила, що міжнародними злочинами визнаються особливо небезпечні для людської цивілізації порушення принципів і норм міжнародного права, які мають визначальне значення для забезпечення миру, захисту особи та інтересів міжнародного співтовариства в цілому [6].

**Стан наукового дослідження.** Теоретичні дослідження проблем кримінальної відповідальності за злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку розпочалися в 50-х роках минулого сторіччя і були проведені такими вченими: М.М. Андрюхіним, І.Г. Барсеговим, І.П. Блищенком, В.М. Вартаняном, Л.Н. Галенською, Л.В. Іногамовою-Хегай І.І. Карпецем, О.Г. Кибальником, М.І. Костенком, В.М. Кудрявцевим, Р. Лемкіним, В.П. Пановим, Ю.О. Решетовим, Н.А. Сафаровим, А.Н. Трайніним, О.М. Трикоз, Г.І. Тункіним, І.В. Фісенком, У.А. Шабасом та ін.

**Виклад основного матеріалу.** Поява в КК України розділу «Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» зумовила подальше дослідження теоретичних та практичних проблем їх кримінальної відповідальності вітчизняними вченими, серед яких: М.С. Аль-Захарна, В.П. Базов, О.О. Бахуринська, М.В. Буроменський, В.К. Гришук, Н.А. Зелінська, О.М. Костенко, М.Й. Коржанський, А.А. Маєвська, П.П. Михайленко, В.О. Навроцький, В.П. Попович, А.В. Савченко, І.В. Сторокова, Є.Л. Стрельцов, М.І. Хавронюк, С.С. Яценко та ін. Між тим розуміння та кваліфікація злочинів проти миру і безпеки людства є надзвичайно важливою проблемою, адже в її основі не тільки складність у розмежуванні загальноправових та міжнародних злочинів і визначенні їх складу, але й труднощі встановлення нормативної тотожності з міжнародними нормами та національним кримінальним законом.

Розділ 20 КК «Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» вперше включений до кримінального законодавства України у 2001 р. Необхідність в цьому виникла з історичного досвіду людства, коли ми стикнулися з такими злочинами, як геноцид, екоцид тощо та які ставили під загрозу існування людства або існування окремої нації. Таким чином, характерною ознакою злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку є те, що дана категорія злочинів носять конвенціальний характер: відповідні кримінально-правові заборони витікають з міжнародно-правових зобов'язань країни.

У межах даної статті ми зробимо спробу окреслити проблемні аспекти розуміння публічного заперечення чи виправдання злочинів фашизму, пропаганди неонацистської ідеології, виготовлення та(або) розповсюдження матеріалів, у яких виправдовуються злочини фашистів і їх прибічників. Так, Законом України 729-VII від 16.01.2014 р. були внесені зміни до Кримінального кодексу України (далі – КК) щодо відповідальності за заперечення чи виправдання злочинів фашизму. З цією метою було доповнено КК статтю 436-1 такого змісту: «Стаття 436-1. Публічне заперечення чи виправдання злочинів фашизму, пропаганда неонацистської ідеології, виготовлення та(або) розповсюдження матеріалів, у яких виправдовуються злочини фашистів і їх прибічників. Публічне заперечення чи виправдання злочинів фашизму проти людяності, вчинених у роки Другої світової війни, зокрема злочинів, здійснених організацією «Ваффен-СС», підпорядкованими їй структурами, тими, хто боровся проти антигітлерівської коаліції і співробітничали з фашистськими окупантами, а також пропаганда неонацистської

ідеології, виготовлення та(або) розповсюдження матеріалів, у яких виправдовуються злочини фашистів і їх прибічників, – карається штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк».

28.01.2014 р. на підставі Закону України № 732-VII «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України» Закон України від 16.01.2014 р. № 729-VII «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за заперечення чи виправдання злочинів фашизму» був визнаний таким, що втратив чинність. Але в той же день, 28.01.2014 р. Законом України № 735-VII «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за заперечення чи виправдання злочинів фашизму» чинний КК знову був доповнений ст. 436-1 КК «Публічне заперечення чи виправдання злочинів фашизму, пропаганда неонацистської ідеології, виготовлення та(або) розповсюдження матеріалів, у яких виправдовуються злочини фашистів і їх прибічників» ідентичного, в порівнянні з попереднім законом, змісту.

Необхідність введення даної норми зумовлено тим, що Україна як країна-учасниця ОБСЄ та Ради Європи, з одного боку, взяла на себе зобов'язання захищати загальнолюдські і демократичні цінності, а з другого боку, як країна, що зазнала чи не найбільших людських та моральних втрат від злочинів нацизму і сталінізму, найбільше зацікавлена в реалізації положень вищезазначених міжнародних актів.

Проаналізувавши положення зазначеної кримінально-правової норми, слід зазначити, що суспільна небезпека даного злочину полягає у небезпеці порушення миру між державами і народами. Адже в Декларації про право народів на мир від 12 листопада 1984 р. Генеральна Асамблея ООН проголосила, що народи нашої планети мають священне право на мир. Збереження цього права і сприяння його здійсненню визнається одним з основних обов'язків кожної держави.

Родовим об'єктом злочину є мир, безпека людства та міжнародний правопорядок.

Безпосереднім об'єктом вказаного злочину є міжнародний правопорядок в частині забезпечення расової та національної рівності людей. Суспільно небезпечні дії посягають на історичну пам'ять відносно подій, які мали місце під час Другої світової війни та сприяють поширенню проявів неофашизму на території України. Генеральна Асамблея ООН проголосила, що народи нашої планети мають священне право на мир. Збереження цього права і сприяння його здійсненню визнається одним з основних обов'язків кожної держави.

Предметом злочину (тобто речами матеріального світу, з приводу яких вчиняється злочин) є матеріали, у яких заперечуються або виправдовуються злочини фашистів і їх прибічників, що містять положення фашистської та (або) неонацистської ідеології (друкована і рукописна продукція – газети, листівки, плакати, банери, символіка тощо, аудіо- і відеоматеріали на будь-яких матеріальних носіях інформації).

Об'єктивну сторону злочину характеризують такі альтернативні дії:

1. публічне заперечення злочинів фашизму проти людяності, вчинених у роки Другої світової війни, зокрема злочинів, здійснених організацією «Вафен-СС», підпорядкованими їй структурами, тими, хто боровся проти антигітлерівської коаліції і співробітничали з фашистськими окупантами – це зміна, спростування, невизнання існування, значення, доцільності чого-небудь. Стосовно аналізованого складу злочину – невизнання злочинів фашизму проти людяності, вчинених у роки Другої світової війни, зокрема злочинів, здійснених організацією «Вафен-СС», підпорядкованими їй структурами, тими, хто боровся

проти антигітлерівської коаліції і співробітничали з фашистськими окупантами.

Фашизм - це соціально-політичний рух, ідеологія тоталітарного типу. Ознаки фашизму як ідеології, політичного руху і соціальної практики: обґрунтування переваги і обраності однієї, обраної в силу цього панівної нації, або їх невеличка група, що триває історично і об'єднаних однією ідеєю сильної особистості; утвердження насилля і терору з метою придушення політичного противника і будь-яких форм інакодумства; насадження режиму, заснованого на принципах тоталітарно-корпоративної державності; мілітаризація суспільства, створення воєнізованих формувань.

Неонацизм — політичний або соціальний рух, який виник після Другої світової війни та відстоює біологічний расизм, антисемітизм, гомофобію та радикальний націоналізм.

Ідеологія — система поглядів, ідей, переконань, цінностей та установок, що виражають інтереси різних соціальних груп, класів, товариств, в яких усвідомлюються і оцінюються відносини людей до дійсності і один до одного, соціальні проблеми і конфлікти, а також містяться цілі (програми) соціальної діяльності, спрямованої на закріплення або зміну існуючих суспільних відносин.

«Вафен-СС» та її структурні підрозділи — фашистські бойові формування СС, що виникли під час Другої світової війни на основі так званих «політичних частин» і зондеркоманд СС та брали участь у військових діях в ході війни на знищення, яку вели нацисти, а також здійснювали геноцид. На Нюрнберзькому процесі «Вафен-СС» були звинувачені у військових злочинах і участі в голокості. При «Вафен-СС» були створені військові формування з іноземців через те, що у вермахті могли служити лише громадяни рейху. Так, одним із структурних підрозділів «Вафен-СС» виступала 14-а гренадерська дивізія СС «Галичина» (1-а українська).

У 2005 році Комісія ООН з прав людини прийняла резолюцію, що засуджує прославлення колишніх членів організації «Вафен-СС», проведення демонстрацій на їхню честь і відкриття їм пам'ятників і меморіалів, оскільки це принижує пам'ять незліченних жертв злочинів проти людства, скоєних під час Другої світової війни, зокрема скоєних організаціями СС.

2. публічне виправдання вказаних злочинів — це виправдовування, визнання чого-небудь припустимим, доцільним, а також визнання кого-небудь невинуватим у певних подіях. В аналізованому складі злочину — це визнання припустимими діяння фашистських окупантів проти людяності, вчинені у роки Другої світової війни, діянь, здійснених організацією «Вафен-СС», підпорядкованими їй структурами, тими, хто боровся проти антигітлерівської коаліції і співробітничали з фашистськими окупантами.;

3. пропаганда неонацистської ідеології — це форма комунікації, спрямована на поширення фактів, аргументів, чуток та інших відомостей для впливу на суспільну думку на користь певної спільної справи чи громадської позиції. Пропаганда зазвичай повторюється та розповсюджується через різні засоби масової інформації, щоб сформувати обраний результат суспільної думки. Неонацистська ідеологія — це система поглядів, ідей, переконань, що відстоюють біологічний расизм, антисемітизм та ін., при цьому носії такої ідеології використовують символи, пов'язані з нацизмом (свастику, кольори нацистського прапора);

4. виготовлення матеріалів, у яких виправдовуються злочини фашистів і їх прибічників — це первинне створення матеріалів, внесення змін до них, а також їх розмноження та копіювання;

5. розповсюдження матеріалів, у яких виправдовуються вказані злочини — це будь-яке їх відчуження іншим особам або розміщення для самостійного ознайомлення

з ними (наприклад, розклеювання або роздавання листівок, плакатів, символіки чи розміщення таких матеріалів в Інтернеті).

Перша і друга форми об'єктивної сторони повинні бути публічними, тобто такими, що повідомляються багатьом особам у їх присутності або із застосуванням технічних засобів масового інформування (наприклад, радіо, телебачення, мережа Інтернет).

Аналізований злочин вважається закінченим з моменту вчинення суспільно небезпечних дій, зазначених у ст. 436-1 КК (формальний склад).

Відповідальності за аналізований злочин підлягають фізичні особи, які на момент його вчинення досягли 16-річного віку і є осудними (тобто здатні усвідомлювати свої дії та керувати ними). Злочинні діяння, зазначені в ст. 436-1 КК, можуть вчинятися лише з прямим умислом, який має місце, коли особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання. При цьому винний бажає довести до певного кола осіб думки щодо заперечення чи виправдання злочинів фашизму проти людяності, вчинених у роки Другої світової війни, зокрема злочинів, здійснених організацією «Ваффен-СС», підпорядкованими їй структурами, тими, хто боровся проти антигітлерівської коаліції і співробітничали з фашистськими окупантами, положення неонацистської ідеології, виготовити та (або) розповсюдити матеріалів, у яких виправдовуються злочини фашистів і їх прибічників.

Не обов'язково, щоб винний особисто дотримувався вказаних вище ідеологічних думок. Вчинюючи вказаний злочин, особа може діяти за корисливих мотивів, з помсти тощо. Мотив вказаного злочину є факультативною ознакою і не впливає на кваліфікацію діяння.

Даний злочин є злочином невеликої тяжкості, що впливає з аналізу запровадженої санкції: покаранням за його вчинення є штраф від 8500 грн. до 17000 грн. або обмеження волі на строк до 2 років, або позбавлення волі до 2 років.

**Висновок.** Отже, позитивно оцінюючи дослідження в галузі боротьби із злочинами проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, ми вважаємо, що проблеми зазначених суспільно небезпечних діянь потребують подальшого осмислення і дослідження. Зокрема, існує багато спірних і невизначених до цього часу питань, а саме: потребує вдосконалення система класифікації злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

## ЛІТЕРАТУРА:

1. Оськина И. Ю. Понятие современного международного уголовного права / И. Ю. Оськина, А. А. Лупу // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://justicemaker.ru/view-article.php?id=21&art=3629>.
2. Ромашкин П. С. Преступления против мира и человечества / П.С. Ромашкин // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vuzlib.org/books>.
3. Лазарев М. И. Империалистические военные базы на чужих территориях и международное право / М. И. Лазарев // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.pravo.vuzlib.org/book\\_z1533\\_page\\_6.html](http://www.pravo.vuzlib.org/book_z1533_page_6.html).
4. Левин Д. Б. Ответственность государств в современном международном праве / Д. Б. Левин // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.pravo.vuzlib.org/book\\_z1533\\_page\\_6.html](http://www.pravo.vuzlib.org/book_z1533_page_6.html).
5. Трайнин А. Н. Защита мира и уголовный закон / А. Н. Трайнин // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.pravo.vuzlib.org/book\\_z1533\\_page\\_6.html](http://www.pravo.vuzlib.org/book_z1533_page_6.html).
6. Іващенко В. І. Проблеми відповідальності за міжнародні злочини та злочини міжнародного характеру : / В. І. Іващенко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1767>.